

Марущак О.М.,
здобувач,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ (З КІНЦЯ ХІХ СТ. ДО 1991 РОКУ)

Процес становлення України як молодої держави передбачає досягнення усього культурного досвіду попередніх поколінь. Особливо це стосується літературних набутків. У них є та мудрість, сила і віра, які сприятимуть розвитку нації. Оскільки формування національної свідомості розпочинається з ранніх років, то не варто оминати увагою українську дитячу літературу. Протягом тривалого періоду відбувався процес накопичення та систематизації творів для дітей, створювалися спеціалізовані видавництва, друкувались книжки, журнали та газети для юних читачів.

Питанням становлення дитячої літератури загалом у різні часи займалися Б. Гошовський, Р. Зозуляк, Л. Кіліченко, П. Лещенко, Е. Огар, І. Проценко та ін. Систематизації та розвитку української журналістики приділяли увагу М. Галушко, О. Дроздовська, Н. Зелінська, І. Кузнецов, І. Монолатій, М. Процик та ін. Різні аспекти функціонування дитячої періодичної преси розглядали зокрема Г. Корнєєва, Н. Кіт, У. Лешко, В. Лучук, В. Передирій та ін.

У дослідженні ми звертаємо увагу на історію дитячих періодичних видань в Україні. Детальний аналіз багатьох літературних джерел не виявив жодної систематизованої праці з історії становлення української періодики для дітей. Друковані матеріали у більшості надають інформацію вибірково, в рамках визначеного періоду чи регіону.

Таким чином, **метою статті** буде спроба узагальнити наявні матеріали із питання становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні з початку ХІХ ст. до років незалежності України. Цей період характеризується достатньо жорсткими умовами видавництва, проте існування української дитячої періодики у цей час доводить стійкість і незламність українського духу, прагнення формувати національно свідомі покоління.

Перспективи подальшого розвитку проблеми ми вбачаємо у дослідженні дитячої періодики за часів незалежності України. Адже активна діяльність видавництв із 1991 року спричинила виникнення значної кількості періодичних видань для дітей, що потребують окремої систематизації та аналізу.

Початком становлення української дитячої періодичної преси можна вважати "**Домову шкільку**" за редакцією Юліана Вислобоцького, яка з'явилася у 1854 році як додаток до рядового часопису "Вістник", що видавався у Відні для "Русинів австрійської держави". Хоча часопис проіснував всього два роки (до 1956 р.), проте його значення неможливо переоцінити – він став

першоосновою дитячої періодичної преси України. У виданні пропонувалися байки, казки, вірші, оповідання, "статейки". І за своїм характером, і за тодішньою потребою "Домова шкілька" призначалася одночасно і для дорослих селян, і для дітей.

У 1869-1881 рр. у Львові видавалася **"Ластовка": письмо для руских детей**" М. Клемертовича, як додаток до часопису "Учитель", у якому були друковані писання тодішніх галицьких і буковинських авторів: С. Воробкевича, Д. Вінцковського, Г. Врецьони, І. Гушалевича, Б. Дідицького, А. Добрянського, Г. Купчанка, В. Масляка, І. Пасічинського, Г. Полянського та інших.

Наступником "Ластовки" стало видання **"Приятель детей: Иллюстрированное двухнедельное письмо"** Ізидора Трембіцького, яке існувало в 1881-1883 роках у Коломиї [18]. У той же період у Львові за редакцією Олексі Щербаня виходив часопис "Новість", але він був зорієнтований на дітей старшого віку. Як свідчить Б. Гошовський, у цих виданнях, як і в "Ластовці", проявлялися москофільські тенденції [4].

Дещо пізніше у Чернівцях почала виходити друком **"Бібліотека для молодежи, міщан і селян"**. Остання носила більш проукраїнський характер і видавалася "Руською Бесідою" у 1885-1894 рр. за редакцією визначного педагога, дитячого письменника і діяча Омеляна Поповича. Тут друкувалися твори С. Воробкевича, Б. Грінченка, С. Ковалева-П'ятки, Ю. Федьковича, Є. Ярошинської, О. Поповича і ін., і тут вперше побачила світ казка Лесі Українки "Лілея".

Справжнім переломним моментом у культурному житті українського суспільства стала поява двотижневика для дітей і молоді "Дзвінок". Поштовхом для цього стало створення у 1868 році товариства "Просвіта", благородна мета якого полягала у пізнанні власного народу, підвищенні рівня освіти, у пробудженні і розвитку національної свідомості. Незабаром з ініціативи творців "Просвіти" виникла нова народна організація "Руське товариство педагогічне" (1881 рік), що згодом змінила назву на Товариство "Рідна школа" (у 1926 році). Саме останнє забезпечило можливість виходу книжок та журналів для дітей. Серед періодичних видань відомі журнали "Дзвінок", "Світ дитини", "Рідна школа", "Юнацька думка", "Учитель", "Учительська думка", "Вогні" та ін.

Журнал "Дзвінок" розпочав свій шлях із 1890 року і протягом чверті століття радував юних читачів. За свідченнями В. Лучука, він був єдиним дитячим часописом на всю Україну, на ту частину, що належала Росії, і на ту, що була під Австро-Угорщиною [5, 287]. Видання було започатковане відомим педагогом та автором великої етнографічної праці "Гуцульщина" В. Шухевичем і проіснувало до 1914 року, тобто до початку Першої світової війни. "Дзвінок" виходив двічі на місяць. Обсягом становив 8 друк. арк., змінного формату, з чорно-білими ілюстраціями. З 1907 року випускався з "Додатком для малих читачів" [12, 26].

"Дзвінок" став виданням, що несло культуру і просвіту дітям. Змістовні випуски, різноманітність жанрів, доступна форма викладу, естетичне

оформлення журналу здобули йому визнання і популярність серед дітей і дорослих" [22, 123].

У різний час редакторами журналу були відомі діячі української культури: О. Барвінський (1890) [3, 79], В. Білецький, К. Паньківський, М. Пачовський, К. Малицька, К. Гриневичева, І. Крип'якевич та ін.

У журналі друкувалися майже всі тогочасні письменники. Їх твори стали цінним надбанням дитячої української літератури. На сторінках "Дзвінка" з'являлися доробки Б. Лепкого, М. Старицького, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Шашкевича, І. Франка, Л. Глібова, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, В. Самійленка, М. Підгірянки, С. Руданського, В. Чайченка, С. Яричевського, Марка Вовчка, К. Гриневичевої та ін. Таке співробітництво видатних українських письменників тривало близько 25 років, безперечно, позитивно вплинуло на змістовий рівень часопису і, як наслідок, на виховання (у тому числі мовно-мовленнєве) свідомого та активного молодого покоління нації.

Жанрова різноманітність "Дзвінка" охоплювала вірші та оповідання, уривки з повістей, народні і літературні казки, байки, переклади творів братів Грімм, Ш. Перро, В. Гауфа, Г.-Х. Андерсена, Р. Кіплінга, М. Твена, співанки, веснянки, загадки, акровірші, жарти, гагілки та ін.

Отже, на українських землях, що опинилися під Австрією, до Першої світової війни розвивався видавничий рух у галузі часописів для дітей і молоді.

Період після Першої світової війни (1918-1939 рр.) деякі науковці вважають своєрідним часом відродження дитячої літератури і періодики зокрема. У ці роки в Галичині з'являються видавництва для дітей: "Світ дитини", "Золота Бібліотека Української Дитини", "Наш Приятель", "На сліді". Розпочинається видавництво журналів і часописів "Світ Дитини", "Малі друзі", "Приятель Дітей", "Наш Приятель", "Дзвіночок", "Юні Друзі", "Орленя" з творами, у яких поєднуються загальнолюдські й національні цінності із суто релігійним і національно-патріотичним змістом [10, 11].

Щомісячний журнал для дітей "**Світ дитини**" виходив у Львові у 1919-1939 рр. Проте у 1923-1925 рр. його можна було зустріти як двотижневий додаток до журналу "Молода Україна". Видавцем і редактором "Світу дитини" був М. Таранько. Часопис ілюстрували відомі митці, зокрема О. Кульчицька, М. Фартух, А. Манастирський, М. Бутич, Я. Гніздовський, П. Андрусів та ін. [24]. "Світ дитини" гуртував навколо себе кращих педагогів, дитячих письменників та ілюстраторів Західної України, виходячи накладом у 4-5 тис. примірників. Видання часопису відновлено у Львові у 1994 році під редакцією Л. Лемик.

Спрямованість журналу була визначена у передмові до першого видання (1.11.1919 р.): "Полюби усею силою твоєю, усім умом і серцем твоїм світ твій, дитино! А світом твоїм – країна рідна і народ твій" [12, 27] .

Як свідчать дослідники, у виданні порушувалися такі теми, як: релігійна, історико-патріотична, тема духовності; розглядалися питання сім'ї, культу дитини, взаємостосунків батьків і дітей; ставилися проблеми моралі, етики, виховання, дитячої праці; обговорювалися природничо-пізнавальна теми,

географічно-етнографічна, музична, воєнно-політична, спортивна, тема відпочинку, побуту, гігієни тощо" [12, 27].

Серед найбільше видруковуваних жанрів слід назвати поезії, байки, казки, легенди, дитячі забавки, ювілейні статті. Користувалися популярністю в читачів сценарії свят, пісні з нотами. У журналі можна було зустріти твори О. Олеся, Б. Лепкого, Марійки Підгірянки та ін.

Вагомою для дітей також була поява у 1920 році журналу-місячника **"Наш приятель"**. Навіть митрополит Андрей Шептицький, розуміючи вагу друкованого українського слова для молоді, сприяв видавництву журналу та серії книжечок "Бібліотека "Нашого приятеля". Проте журнал проіснував лише до 1935 року.

Не можна оминати увагою і факт виникнення першої дитячої газети **"Молоді каменярі"**. Щоправда, вона протягом свого існування (1928-1932 рр.) була додатком до часопису "Громадський голос". Виходила газета у Львові під редакцією С. Терлецького.

Окрім вищеназваних видань, у 30-ті роки також випускалися "Приятель дітей: євангельський часопис для релігійного виховання" (1928 р., 1934 р., 1938 р.), "Проблески: Журнал шкільної громади гімназії "Рідна школа" (1933 р., 1936 р.), а також "Юні борці: Ілюстрований щомісячний часопис для дітей українського працюючого народу" (1938 р.). Проте вони не набули значного поширення.

У листопаді 1931 року розпочинає своє життя дитячий журнал **"Дзвіночок"**. Його перший номер з'явився у Львівській друкарні Івана Тиктора. Головним редактором, видавцем і засновником журналу став відомий на той час український письменник, січовий стрілець Юрій Шкрумеляк. У рекламному матеріалі "Під увагу добрим родичам!" І. Тиктор зазначав, що часопис буде гарно оформленим, цікавим за змістом і повчальним для дітей молодшого шкільного та дошкільного віку.

Часопис уміщував публікації виховного, пізнавального та розважально-пізнавального характеру. Продуманий підбір матеріалів у випусках робив видання цікавим для дітей різного рівня розвитку. Часопис для українських дітей "Дзвіночок" виходив щотижня [14]. Він був *"дешевим й тому єдино приступним для селянських дітей"* [3, 574]. Саме тому уже через два роки існування "Дзвіночка" його тираж сягав 18 тис. примірників.

Як свідчить У. Лешко, редакція надавала важливого значення вихованню у дітей патріотичних почуттів, друкуючи твори героїчної тематики. Надалі тематика матеріалів журналу розгорталася у двох напрямках: публікація творів про дітей-героїв і ознайомлення дітей з героїчними постатями української історії та недавніх визвольних змагань [14].

У часописі велася рубрика з вивчення найпростіших, необхідних для спілкування слів, запозичених з німецької та англійської мов. Журнал дбав про всебічне виховання маленьких читачів. Дуже часто друкувалися пісні з нотами та малюнками-рухами до них. Значну частину змісту журналу становили казки, віршики, сміховинки, ігри та жарти для дітей дошкільного віку. Ці матеріали ілюструвалися смішними малюнками, які добре запам'ятовувалися [14].

Не зовсім звичним для дитячого видання було те, що у "Дзвіночку" вміщувалась рекламна інформація на товари і послуги для дітей (цукерки, спортивне спорядження, шкільне приладдя тощо). Проте рекламувалися насамперед дитячі книжки та власне сам часопис – *"Кожен розумний школяр і кожна розумна школярка читає пильно "Дзвіночок"* [3, 255]. При виданні виходила книжкова серія "Ранок".

До 1939 року редакція випустила 94 номери "Дзвіночка", кожен з яких демонстрував високу культуру видання. Проте 17 вересня 1939 р "Дзвіночок" було закрито. У Західну Україну прийшла радянська влада і редакція журналу була знищена, як і весь наклад "Дзвіночка", що був уже видрукуваний аж до листопадового номера включно.

Наступним цікавим львівським виданням став ілюстрований журнал для дітей **"Малі друзі"**. Він видавався щомісяця у місті Лева у 1937-1938 рр. та у 1942-1944 рр. Часопис призначався дітям молодшого та старшого віку і мав відповідні рубрики: "Маленькі друзі" та "Юні друзі". З початку випуску видання його постійним співробітником став Р. Завадович. Автор захопив молодь своїм чарівним Гномиком Ромтомтомиком, а під час війни написав та надрукував чи не найкращий свій твір – історичну поему-казку "Хлопці з зеленого бору". Згодом журнал видавався і в Кракові, як додаток до газети "Краківські вісті", випущений "Українським видавництвом". У 1947-1948 рр. часопис друкувався в Авгсбурзі силами Об'єднання працівників дитячої літератури і Головної пластової старшини в американській зоні Німеччини після Другої світової війни [16].

Із вищезгаданим ім'ям Івана Тиктора пов'язане видання ще одного часопису для дітей. У 1942-43 роках друкар перебував у Рівному, де став директором видавництва "Волинь". За його ініціативою в цей час у місті видався щомісячний журнал для дітей **"Орленя"**.

Такою була ситуація з видавництвом дитячої періодики на території Західної України. На центральних землях та Сході з огляду на деякі історичні умови вихід часописів для дітей розпочався пізніше. Проте варто зазначити, що активне видання дитячої періодики у Росії до 1919 року передбачало проникнення деяких часописів і на територію України, тому вважаємо доцільним стисло охарактеризувати історію російської дитячої періодики.

Перший дитячий журнал на території Росії – "Дитяче читання для серця і розуму" (1785-1789 рр.) був заснований М. Новиковим і мав просвітницький характер. У першій половині XIX ст. дитячі та юнацькі журнали мали здебільшого релігійно-монархічне спрямування. На думку В. Белінського, єдиним журналом, що заслуговував на увагу, був часопис "Нова бібліотека для виховання" (1847-1849 рр.) за редакцією П. Редкіна. У другій половині XIX ст. під впливом революційно-демократичного руху з'явилися прогресивні дитячі та юнацькі видання: "Підсніжник" (1858-1862 рр.), "Світанок" (1859-1862 рр.), "Джерельце" (1882-1917 рр.), "Дитяче читання" (1869-1906 рр., з 1906 перейменований у "Юну Росію", виходив до 1918 р.), останній редагували спочатку О. Острогорський, а потім В. Острогорський і Д. Тихомиров. У цих

журналах друкувалися кращі твори російської та світової літератури. Водночас набули поширення журнали, в яких значне місце посідали псевдоромантичні повісті, пропагувалися буржуазно-філантропічні ідеї ("Задумшевне слово" та ін.). У кінці XIX ст. почали виходити науково-популярні журнали ("Юний читач", з 1899 р., заборонений у 1906 р., та ін.). У літературному журналі "Стежинка" (1906-1912 рр.), поряд зі стилізованими фантастичними і містичними казками, віршами символістів друкувались твори О. Купріна, О. Толстого, К. Чуковського та інших видатних письменників. Процес зростання революційної боротьби відобразився і на характері нових видань для дітей та юнацтва. З'являються журнали яскраво вираженого революційного спрямування: "Золоте дитинство" (1907 – 1917 рр.), "Маяк" (1909 – 1918 рр.) за редакцією І. Горбунова-Посадова. Останній журнал був рекомендований для дітей робітників газетою "Правда" (від 25 грудня 1912 р.).

Після 1919 року дитячі та юнацькі періодичні видання стають органом активної пропаганди комуністичної ідеології. Вихід першого радянського видання дитячої періодичної преси був пов'язаний із творчою та організаційною діяльністю Максима Горького. Протягом 1919-1920 рр. письменник видавав журнал "Північне сяйво".

Створення у 1922 році піонерської організації спричинило виникнення піонерських журналів. Серед них слід назвати "Барабан" (1923 – 1926 рр.), який згодом об'єднався з "Піонером", "Юні будівельники" (1923 – 1925 рр.), "Юні товариші" (1922 р.), "Піонер" (з 1924 р.); журнали спеціально створені для сільських дітей: "Іскорка" (1924 – 1933 рр.), "Дружні діти" (1927 – 1953 рр., у 1933-1937 рр. виходив під назвою "Колгоспні діти").

Що ж до дитячої періодики, яка видавалася на території центральної та східної України, тут слід відзначити наступне: першим та єдиним українським дитячим виданням на українських землях у складі Російської імперії був журнал **"Молода Україна"** – щомісячний додаток до часопису "Рідний край". Він видавався у Києві в 1906 р. і в 1908 – 1912 рр., а в 1912 р. і у Гадячі на Полтавщині. Видавцем і редактором журналу була Олена Пчілка. Загалом вийшло 64 номери журналу [9].

Роль видання у патріотичному вихованні та формуванні культури мовлення молодого покоління була дуже великою: редактор ретельно добирала художні твори для юних читачів. У часописі друкувалися відомі і маловідомі на той час письменники: Леся Українка, Б. Грінченко, М. Старицький, С. Черкасенко, Н. Кибальчич, Л. Старицька-Черняхівська, Х. Алчевська, Грицько Григоренко, О. Олесь, М. Фон-Рендель, С. Мартос, М. Ішуніна, О. Романова, В. Тарноградський та ін.

У часописі Олена Пчілка також пропонувала багато перекладів творів іноземних авторів (М. Лермонтова, М. Гоголя, Л. Толстого, І. Тургенева, Д. Маміна-Сибіряка, Р. Кіплінга, В. Гауфа, Д. Свіфта, Ч. Діккенса, О. Уайльда та ін.). Письменниця знайомила дітей із неоціненними скарбами всесвітньої літератури. Олена Пчілка часто друкувала свої твори у виданні. Псевдонімів у

письменниці було багато, серед них: Бабуся, Бабуся Олена, О. Б-а, П., К-ч., Кочубеївна, Княжна Кочубеївна, О. Колодяжінська, Хтось, Цяцька.

Жанрова палітра творів "Молодої України" охоплювала оповідання, казки, п'єси, байки, вірші, науково-художні та історичні розповіді, фольклорні твори і навіть узор для вишивки тощо.

Окрім літературних творів, у часописі містилося багато матеріалів про природу, що ознайомлювали дітей із відповідною тематичною групою слів. У спеціальній рубриці "Світознання" можна було почерпнути інформацію про землю та різноманітні зміни на її поверхні, про море, вулкани, повітря, сніг, вітер, "крейдяні гори", коралові острови, амебу, інфузорії, водяну крапельку, тропічні рослини, життя тварин тощо. Більшість таких розповідей написала сама Олена Пчілка.

Не оминала редактор увагою і народне мудре слово. У номерах "Молодої України" часто зустрічалися українські народні казки, дитячі пісеньки, ігри, приповістки, колисанки, жартівливі віршики, шаради, загадки, прислів'я, швидкомовки, сміховинки, колядки, щедрівки, різдвяні та великодні пісні.

Схвальні відгуки про видання Олени Пчілки містилися у тогочасному педагогічному часописі "Світло". У них йшлося про пізнавальне значення матеріалу, про те, що його "дібрано тямущою, досвідченою рукою, ретельно просіяно й упорядковано людиною, що свідомо своєї праці й кохається в ній" [20, 9].

Таким чином, вищезазначене дитяче видання розвивало національну культуру та літературу, пропагувало велич і красу української мови, зокрема на території Наддніпрянської України за часи Російської імперії.

Наступні дитячі періодичні видання України пов'язані уже з радянським часом. Достатньо високою активністю відзначалися видавництва у 20-ті роки минулого століття. У цей час для юних читачів пропонувалися журнали "Червоні квіти" (1923 р., з 1931 р. – "Піонерія"), "Жовтневі сходи" (1924-1930 рр.), "Більшовиченята" (1925 р.), "Дитячий рух" (1925 р.), "Жовтень" (1928-1941 рр., з 1945 р. – "Барвінок"), "Знання та праця" (1929 р.), "Тук-тук" (1929 р.); газети "Юний спартак" (1922 р., потім "Юний ленінець"), "На зміну" (1925 р., з 1945 р. – "Зірка"), "Молоде слово", "Молодий пролетарій", "Червоний юнак". І хоча часописи мали в більшості комуністичну спрямованість, навколо цих видань групувались українські тогочасні письменники: А. Головка, О. Копиленко, Н. Забіла, О. Іваненко, О. Донченко та інші [11, 154].

Зупинимось докладніше на огляді найвідоміших дитячих видань зазначеного періоду.

У жовтні 1923 року з'явився журнал, якому судилося мати тривалу історію. Спочатку він називався **"Червоні квіти"**. Видавництво ілюстрованого двотижневика велося у Харкові, а з 1930 року – у Києві. Головним редактором видання був О. Громов, а ілюстратором – А. Старчевський. Проте у 1931 році сталися деякі зміни: на базі журналів "Червоні квіти" та "Більшовиченята" (1924-1931 рр.) було створено новий журнал "Піонерія". У дев'яності роки його назва знову оновлюється і часопис стає "Однокласником". За час існування

видання змінювалися теми, ідеологічні акценти, пріоритети, художнє оформлення.

Часопис був розрахований на дітей 12-16-ти років. Слід зазначити, що журнал завжди розкривав найактуальніші теми для молоді, як і раніше, він публікує якісні художні матеріали, допомагає читачам, інформує та розважає їх.

Сьогодні "Однокласник" – це передусім сучасний журнал, цікавий для підлітків. Однак учні усіх класів школи знайдуть у ньому все, що їх цікавить. Тут вміщено інтерв'ю з зірками шоу-бізнесу, молодіжні новини, статті на різноманітні теми (кохання, стосунки з однолітками та старшими, навчання, хобі, спорт), психологічні тести, анекдоти, конкурси, оповідання й повісті, гороскопи, "пронизливі" дописи читачів та ін. Також видання друкує плакати з портретами зірок музичної та кіно-індустрії, рецепти смачних страв, посібники з гри на гітарі, в'язання, догляду за домашніми рослинами й тваринами. Тож і хлопці, і дівчата знайдуть у журналі корисну для себе інформацію [7].

Редакція пропонує журнал, максимально звернений до читача, приділяє увагу обдарованим, творчим мовним особистостям. Юні передплатники можуть ділитися своїми враженнями та думками, беручи участь у щорічному конкурсі "Твій погляд". Рубрика "Літстудія "Росинка" друкує твори юних поетів та письменників, а "Лист" та "Посиденьки" пропонують на своїх сторінках замислитися над проблемами, що турбують молодь.

Як уже зазначалося вище, на Україні в 20-ті роки було достатньо своїх часописів для дітей. Попри це, не можна оминути увагою і всесоюзне видання **"Мурзилка"**.

Історія цього відомого дитячого періодичного журналу розпочалася за кордоном. У кінці XIX ст. канадський художник і письменник Пальмер Кокс написав цикл віршів (із власними ілюстраціями) про маленький народ "брауні". Трохи згодом російська письменниця Анна Хвольсон за мотивами малюнків Кокса написала оповідання про маленьких лісових чоловічків, де головним героєм був Мурзилка (ім'я письменниці вигадала сама) – чоловічок у фракі, з тростиною і моноклем.

У такий спосіб зароджувалася ідея створення часопису для дітей. Перший номер журналу **"Мурзилка"** вийшов 16 травня 1924 р. Тепер Мурзилкою був маленький білий песик, який з'являвся разом зі своїм хазяїном – хлопчиком Петею. Спочатку журнал орієнтувався на дітей від 4 до 7 років, проте невдовзі ці вікові рамки розширилися.

У часописі дітям пропонували для ознайомлення вірші та оповідання, байки та казки, конкурси та загадки. Серед письменників, що долучалися до створення "Мурзилки", були С. Маршак, С. Михалков, О. Благініна, Б. Заходер, А. Барто.

З-поміж великої кількості різноманітних журналів за часи Радянського Союзу особливо популярною була дитяча газета **"Піонерська правда"**, перший номер якої вийшов 6 березня 1925 року. Редактором видання став Микола Бухарів. Друкуючись у Москві, часопис розповсюджувався по

території всього колишнього Радянського Союзу. Незважаючи на досить таки поважний вік газети, "Піонерська правда" видається і нині під цією ж назвою.

До заснування та розвитку видання долучалися такі суспільно-політичні діячі та письменники, як: Н. Крупська, М. Ульянова, Е. Ярославський, Максим Горький, В. Маяковський, Аркадій Гайдар, С. Маршак, Л. Кассиль та інші відомі люди. Окрім того, газета дала поштовх для розвитку багатьом письменникам, які дебютували на її сторінках зі своїми творами.

Часопис відігравав значну роль у висвітленні важливих подій, що сталися у країні та за кордоном. На сторінках "Піонерської правди" друкувались виступи державних та суспільних діячів, вчених, космонавтів, письменників, спортсменів та вчителів з усіх куточків Радянського Союзу.

У роки Великої Вітчизняної війни колектив редакції "Піонерської правди" зазнавав великих труднощів. Майно збирали по крупинці. Так, наприклад, М. Ульянова, сестра В.І. Леніна, подарувала редакції стареньку друкарську машинку і два стільці [6]. Та, незважаючи на лихоліття, часопис вистояв і після війни з новою силою ввійшов у періодичний простір країни.

За видатний вклад у виховання широких мас дітей газета "Піонерська правда" була нагороджена в 1945 році орденом Трудового Червоного Прапора і орденом Леніна у 1950 році [23].

Найбільшого розмаху серед власне українських видань у радянський час набув журнал для дітей **"Жовтень"**, нині відомий як **"Барвінок"**.

У 1928 році в Харкові розпочалося видання щомісячного літературно-художнього журналу для дітей молодшого та середнього віку "Жовтень". Вже у перші роки свого існування журнал згуртував навколо себе кращих письменників. Тут друкувалися твори М. Трублаїні, О. Кобилянської, О. Донченка, А. Малишка, В. Сосюри, Н. Забіли, О. Іваненко.

У 1935 році відбулося об'єднання журналу "Жовтень" з часописом "Тук-тук", останній виходив у Харкові у 1929-1935 роках. Це був ілюстрований місячник для дітей молодшого віку, друкований орган Центрального бюро комуністичного дитячого руху та Наркомосвіти. Проте на заваді виходу журналу стає Велика Вітчизняна війна і в 1941 році видавництво журналу тимчасово припиняє свою роботу.

Перший повоєнний номер для молодших школярів вийшов у м. Києві в квітні 1945 року під назвою "Барвінок". З 1950 по 1999 рр. журнал виходив двома мовами – українською і російською.

Серед авторів, що друкувалися у "Барвінку", були М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, А. Малишко, М. Стельмах, М. Трублаїні, О. Копиленко, Н. Забіла, М. Пригара, О. Іваненко, Ю. Збанацький, В. Бичко, П. Панч, П. Воронько, Д. Павличко, В. Нестайко.

У різні часи редакторами видання були В. Дюшен, Н. Забіла, О. Іваненко, Б. Чалий, у 1975-1984 рр. – А. Давидов, В. Моруга, а від 1989 р. постійним редактором часопису є В. Воронович.

За час виходу "Барвінку" на його творах виросло не одне покоління українців. У цей період видання встановило чимало рекордів:

- журнал є одним з найстаріших в Україні;
- "Барвінок" вийшов найбільшою кількістю примірників;
- журнал надрукував найбільшу кількість найцікавіших творів;
- "Барвінок" надіслав читачам найбільшу кількість призів [15].

За багаторічні досягнення у галузі дитячої періодичної преси, високий художній зміст видання та якісне естетичне оформлення журнал "Барвінок" був нагороджений державними відзнаками: Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1978 р.); Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України (2003 р.) та став переможцем Всеукраїнського конкурсу на краще видання для дітей (2007 рік).

Серед першочергових завдань видання – формування та розвиток читачьких інтересів юних передплатників, відновлення престижу читання. На сторінках "Барвінку" було опубліковано багато творів, що увійшли до "золотого фонду" дитячої літератури. Їх авторами були М. Рильський, М. Стельмах, Остап Вишня, В. Нестайко, Л. Костенко, Г. Тютюнник, Є. Гуцало та інші.

Особливої уваги заслуговує інше цікаве видання. У липні 1937 року почав виходити журнал для сліпих дітей та дітей із вадами зору **"Радянський школяр"**. Виготовлявся він рельєфно-крапковим шрифтом. Журнал друкував літературні твори для дітей молодшого та середнього шкільного віку, невеликі повідомлення пізнавального характеру ("Коротко про все"), ноти, статті про композиторів та відомі музичні твори, листування дітей. З 1983 р. з'явився також щомісячний музичний додаток та альбом рельєфного малюнка. Це значно розширило можливості дітей з особливими потребами, дало їм змогу повноцінно пізнавати навколишній світ та активно брати участь у його вдосконаленні. Журнал видавався до 1992 року. А його гідним продовжувачем стало українське видання **"Школяр"**.

У 50-80-х рр. Минулого століття на території Радянського Союзу, і в тому числі на Україні, найбільш поширеними, окрім "Барвінку", були журнали для дошкільнят та молодших школярів – "Мурзилка" та "Веселі картинки", а для дітей середнього шкільного віку – "Піонер" та "Вогнище". Водночас у нашій державі видаються журнали "Малютко", "Піонерія" та "Зірка". А у сфері дитячої газети монополію захопила "Піонерська правда".

Як було зазначено вище, популярним дитячим періодичним виданням у 1960-1980 рр. був журнал **"Веселі картинки"**. Ідея його створення належала Івану Семенову – відомому карикатуристу газети "Крокодил". Він же став першим редактором видання. Потім редакторське крісло займали Рубен Варшамов (1977-2000 рр.) та Інна Антипенко (з 2000 р.). Серед працівників та оформлювачів часопису були художник В. Стацинський та академіки А. Каневський і О. Лаптев. Журнал "Веселі картинки" виходить від 1956 року щомісячно; видання орієнтовано на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

На сторінках журналу можна побачити у яскравих зображеннях казки, цікаві пригоди, загадки, ігри та ін. Постійні рубрики видання несуть корисну для дітей інформацію: "Школа Олівця" вчить дітей малювати, "Школа Саморобкіна" – створювати іграшки своїми руками, "Весела абетка" знайомить дітей із літерами. Також у "Веселих картинках" багато віршів та оповідань, настільних ігор, коміксів, ребусів, жартів та загадок.

Особливої уваги заслуговує головний герой часопису – Олівець, який став символом "Веселих картинок". Це потішний, добрий, веселий чоловічок із червоним грифелем замість носа, одягнений у синю блузу художника, на голові елегантний берет, на шиї – червоний бант.

Серед письменників, які співробітничали з журналом "Веселі картинки", – К. Чуковский, А. Барто, С. Міхалков, а з 1977 року до них приєдналися Е. Успенський, А. Усачов, Є. Мілутка та ін.

Фактично, журнал став першим офіційним виданням, у якому публікувався радянський варіант коміксів. Особливо цьому посприяло створення у 1979 році В. Пивоваровим відомого логотипу журналу, який складався з "букв-чоловічків".

Ще одна значна подія відбулася і у 1960 році. Було започатковано видавництво дитячого журналу **"Малютко"**. Часопис уже протягом майже півстоліття тішить своїх малих читачів оповіданнями й віршиками, загадками, саморобками для тих, хто любить майструвати іграшки власноруч. За роки існування видавництва у редакції склалися свої традиції щодо змістового наповнення та оформлення журналу. Збереглися і традиційні рубрики "Малютка": "Калинчине віконце", "Прочитай сам", "Малюткова пошта", "Незабутні Малюткові друзі" та ін. Серед письменників, що стали дописувачами видання, – М. Стельмах, Н. Забіла, П. Воронько, Грицько Бойко, Є. Гуцало, Г. Тютюнник. На знак вдячності редакція "Малютка" щорічно присуджує премію імені Наталі Забіли тим письменникам та художникам, що запропонували найкращі тексти та ілюстрації, видруковані в журналі.

Сьогодні "Малютко" пропонує загадки, розфарбовки, пісні з нотами, сценарії дитячих свят, кулінарні рецепти, конкурси: "Мої бабуся і дідусь", "Добра справа", "Чарівні пальчики", "Ми – маленькі українці" [26]. Таким чином, журнал є корисним не тільки для юних читачів, але й для їхніх батьків, що зміцнюватиме родинні стосунки, збагатить спілкування. Для дорослих у часописі пропонується спеціальна "Сторінка для батьків".

Таким був шлях становлення дитячої періодичної преси від кінця XIX ст. до часів незалежності України. Долаючи всі перешкоди, видавництва намагались підтримувати на належному рівні часописи для дітей, адже саме від молодшого покоління у майбутньому залежатиме доля держави. І те, наскільки щиро дитина проникнеться національним духом, наскільки повно осягне моральні істини та культурні цінності, з-поміж яких найбільшим скарбом є мова, залежатиме процес духовного становлення усього народу. Розвиток часописів за досліджений нами період відображає ставлення держави та

суспільства в цілому не тільки до юних громадян, але й до перспектив розвою країни. Саме тому із прийняттям незалежності України значно зросла кількість періодичних видань для дітей, змінилося їх змістове наповнення, підвищилась якість часописів, що свідчить про новий етап у розвитку української періодичної преси для дітей.

Література

1. Барвінок (журнал). Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – [http://uk.wikipedia.org/wiki/Барвінок_\(журнал\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Барвінок_(журнал)).
2. Веселые картинки (журнал). Википедия – свободная энциклопедия [Електронний ресурс] – [http://ru.wikipedia.org/wiki/Весёлые_картинки_\(журнал\)#cite_note-0](http://ru.wikipedia.org/wiki/Весёлые_картинки_(журнал)#cite_note-0).
3. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./За ред. Н.Зелінської. – Львів:Світ, 2003. – 612 с.
4. Гошовський Б. Українська дитяча література. – Ч. 2. Від літописних переказів до байкарів XVII - XIX ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr01/lit_dziec.htm.
5. Дзвінок з минулого: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки, приповідки: Для мол. та серед. шк. в. / Упоряд., заг. ред., післям. та приміт. В.І. Лучука; Передм. Я.П. Гояна; . – К.: Веселка, 1991. – 303 с.
6. Е. Колосова. Когда появилась и о чем писала "Пионерская правда"? // Школа жизни. – 19 мая 2007. [Електронний ресурс] – <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-5781/>.
7. Журнал "Однокласник" [Електронний ресурс] – <http://www.odnoklasnyk.org.ua/publ.php?category=73>.
8. Зеров М. Листи Л. Українки до Михайла Коцюбинського // Україна. – 1924. – Кн. 1-2. – С. 168.
9. Зовнішня історія української мови. "Молода Україна" – назва українських журналів і часописів [Електронний ресурс] – http://pravopys.vlada.kiev.ua/mova/drukar/Dovidn/Moloda_ukraina.htm.
10. Зозуляк Р.В., Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. педагогічних наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Р.В. Зозуляк . – Івано-Франківськ – 2005. – 20 с.
11. Кіліченко Л.М., Лещенко П.Я., Проценко І.М. Українська дитяча література. – К.: Вища школа, 1976. – 334 с.
12. Корнеєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 25 – 28.
13. Кузнецов И.В. История отечественной журналистики (1917 – 2000): Хрестом.: Учеб. пособие – 2-е изд. – М.: Фланта; Наука, 2003. – 640 с.
14. Лешко У.О. Відродження "Дзвіночка" – журналу українських дітей. Електронна бібліотека Інституту журналістики [Електронний ресурс] – <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1457>.

15. Любов Сташко. Ювілей улюбленого журналу [Електронний ресурс] – lodb.org.ua/parents/uploads/files/1207579082_barv_nok-zhurnal.doc.
16. Малі друзі (журнал). Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – [http://uk.wikipedia.org/wiki/Малі_друзі_\(журнал\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Малі_друзі_(журнал)).
17. Медведева Н. Б., Мотяшов И. П. Детские и юношеские журналы, периодические издания для детей дошкольного, младшего, среднего и старшего школьного возраста [Електронний ресурс] – <http://www.cultinfo.ru/fulltext/1/001/008/024/653.htm>.
18. Монолатій І. Українські часописи Коломиї [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: <http://kolomyia.org/histpub/historypub20.htm>.
19. Мурзилка (журнал). Википедія – свободная энциклопедия [Електронний ресурс] – [http://ru.wikipedia.org/wiki/Мурзилка_\(журнал\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Мурзилка_(журнал)).
20. Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти // Рідна школа. – 1998. – №11. – С. 8-9.
21. Олена Пчілка – найкраще для дітей [Електронний ресурс] – <http://www.5ka.ru/44/9293/1.html>
22. Передирій В. А. Становлення української періодики для дітей: (на матеріалах журналу "Дзвінок", 1890–1914 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка.— Львів, 1996.— Вип. 3/4.— С. 117-125.
23. Пионерская правда (газета) Википедія – свободная энциклопедия [Електронний ресурс] – http://ru.wikipedia.org/wiki/Пионерская_правда.
24. Середяк А. Світ дитини // Підкова І.З., Шуст Р.М. Довідник з історії України. – Т.3. – [Електронний ресурс] – http://history.franko.lviv.ua/ /III_s_1.htm.
25. Українська дитяча література / За ред. Кіліченко Л.М. – К.: Вища школа, 1984. – 216 с.
26. Український формат. Ростимо українця. Журнал. [Електронний ресурс] – <http://format.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=67>.

Аннотация

В статье отображены основные этапы развития детской периодической прессы на Украине. Исследование охватывает период с конца XIX века до годов независимости государства. Материал представляет периодические издания в четко установленном хронологическом порядке. Рассмотрены наиболее популярные журналы и газеты, сделан анализ их направленности, аудитории и основных рубрик.

Summary

In the article the basic stages of development of children's periodicals in Ukraine are displayed. The research covers the period from the end of XIX century about years of independence of the state. The material represents the periodicals in the precisely established chronological order. The most popular magazines and newspapers are considered, the analysis of their orientation, audience and basic headings is made.

Ключевые слова: детские периодические издания, советский период, украинские издания для детей, газета "Пионерская правда", журналы "Звонок", "Звоночек", "Молодая Украина", "Одноклассник", "Мурзилка", "Веселые картинки", "Барвинок", "Малютка".

Key words: children's periodics, soviet period, Ukrainian children's periodics, newspaper "Pionerskaya pravda", magazines "Zvonok", "Zvonochek", "Molodaya Ukraina", "Odnoklassnik", "Murzilka", "Veseliye kartinki", "Barvinok", "Mal'utka".